

Hogyan segíthet az empirikus, kísérleti fejlődésgazdaságtan a globális szegénység felszámolásában?

How Can Empirical and Experimental Development Economics Help Eradicate Global Poverty?

Benczes István

Egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem

Golovics József

Egyetemi adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem

Absztrakt

A globális szegénység felszámolása érdekében végzett kutatómunka eredményeképpen 2019-ben Abhijit Banerjee, Esther Duflo és Michael Kremer nyerték el a közgazdasági Nobel-díjat. A díj egyszerre volt a fejlődésgazdaságtan elismerése és visszaemelése a közgazdaságtudomány főáramába, valamint annak a mostanra széles körben elterjedtté vált kutatási módszernek, a randomizált kontrollált kísérleteknek a befogadása, amellyel lehetővé vált a szegénység természetének empirikus kutatása és megértése. A módszer kritikusai egyebek mellett azt hangsúlyozzák, hogy a fejlődés problémájának megértésében nemhogy nem mellőzhető a makroszintű perspektíva, de egyenesen szükségszerű, különösen ha a közgazdászszakma a közpolitika-formálás szintjén is értelmezhető ajánlásokat kíván megfogalmazni. Vajon a randomizált kontrollált kísérletekkel végzett kutatások valóban ignorálják a „nagyképet”, valóban ellehetetlenítik a globális szegénység felszámolása területén folytatott diskurzus közpolitikai célú formálását? Esther Duflonak a megszólalásai nem ezt bizonyítják, sőt ennek épp az ellenkezőjét mutatják.

A kisközösségek szintjén végzett empirikus kutatási eredményeket igenis át lehet fordítani makroszintű cselekvési programmá, mindezt úgy, hogy a közgazdaságtan nyelvét nem beszélő tömegek is értsék azokat.

Kulcsszavak: randomizált kontrollált kísérletek, fejlődésgazdaságtan, szegénység

JEL kódok: I32, I38

Abstract

The 2019 Nobel Memorial Prize in Economic Sciences was awarded to Abhijit Banerjee, Esther Duflo, and Michael Kremer for their experimental approach to alleviating global poverty. This recognition simultaneously validated development economics, reintegrating it into the mainstream of economic science, and institutionalized the now-widespread methodology of Randomized Controlled Trials (RCTs), which has enabled the empirical investigation and understanding of the nature of poverty. Critics of this method emphasize, among other points, that a macro-level perspective is not only indispensable for understanding the challenges of development but is fundamentally necessary—especially if the economics profession seeks to formulate actionable recommendations at the level of public policy. Do research projects conducted through randomized controlled trials truly ignore the „big picture,” and do they inherently obstruct the shaping of discourse for policy purposes in the field of global poverty alleviation? Esther Duflo’s public engagements and contributions suggest otherwise; in fact, they demonstrate the opposite. Empirical research findings obtained at the community level can indeed be translated into macro-level action programs, doing so in a manner that remains accessible even to those who do not speak the specialized language of economics.

Keywords: randomized controlled trials (RCTs), experimental development economics, global poverty alleviation, evidence-based policy

JEL codes: I32, I38

Bevezetés

A fejlődésgazdaságtan, illetve annak inkluzívabb, a társadalom- és humántudományok számos más területét is magába olvasztó egysége, a fejlődéstanulmányok, az 1950-es évek kezdetétől az 1970-es évtized elejéig, közepéig meghatározó kezei voltak az elmaradottság és a szegénység kutatásának és értelmezésének. Elismertségét egyebek mellett Gunnar Myrdal és Arthur Lewis Nobel-díjai is jelezték. Az 1970-es évek végétől azonban megkopni látszott a fejlődésgazdaságtan renoméja, képviselői egyenesen annak haláláról értekeztek (Seers, 1979).

A kétezres években azután előbb még csak Muhammad Yunus, a Grameen Bank alapítója, a mikrohitelzés koncepciójának kidolgozója által elnyert béke-Nobel-díj jelezte az újabb fordulatot, amivel a Svéd Királyi Akadémia elismerte, hogy a fejlődő világ és annak mikroközösségei problémáit még ha le is lehet írni a főáram eszközeivel, ám orvosolni annál nehezebb. A 2019. évben a globális szegénység felszámolásáért végzett kutatómunka eredményeképpen három fejlődésgazdász, Abhijit Banerjee, Esther Duflo és Michael Kremer által elnyert közgazdasági Nobel-díj már egyértelműen jelezte a fordulatot. A 2019-ben díjazott szerzők „a mikroökonómiailag alapozott kísérleti közgazdaságtan” képviselői (Csaba, 2020. p. 93). A díj egyszerre volt a fejlődésgazdaságtan elismerése és visszaemelése a közgazdaságtudomány főáramába, valamint annak a mostanra széles körben elterjedté vált kutatási módszernek, a randomizált kontrollált kísérleteknek a befogadása, amellyel lehetővé vált a szegénység természetének empirikus kutatása és megértése, és amely mostanra „teljességében uralja a fejlődés-gazdaságtant” (The Royal Swedish Academy of Sciences, 2019).

Esther Duflo e hármassal legfiatalabb, sőt egyáltalán, a valaha élt legfiatalabb közgazdasági Nobel-díjasa, és talán leginkább ismert alakja. Ennek oka nem kis részben az, hogy a mára széles körben elterjedté vált kutatási módszerüket, amely a szegénység természetének empirikus kutatását tette lehetővé, és annak eredményeit közvetlenül is felhasználta és alkalmazta a közpolitika-formálásban is, mindezt közérthető, a közgazdaságtan nyelvét nem beszélő tömegek számára is hozzáférhető módon. Duflo nem-konvencionális közpolitikai ajánlásai a nők vezető szerepének támogatásától, a celebritásoknak a védőoltások felvétele népszerűsítésében játszott meghatározó szerepétől egészen a gazdaságok adóztatásáig és a globális kormányzási rend reformjáig terjednek, bizonyítva, hogy a mélyszegénységben élők kisközösségeinek vizsgálata egyáltalán nem korlátozza a makroszintű, sőt globális méretű közpolitika-formálás lehetőségeit.¹

1. Fejlődésgazdaságtan és (globális) szegénység

Todaro és Smith (2011) klasszikus meghatározása szerint a fejlődésgazdaságtan mindazon gazdasági, politikai és kulturális tényezők vizsgálatára vállalkozik, amelyek úgy mozdítják elő egy társadalom szerkezeti és intézményi transzformációját, hogy az átalakulás előnyeit a lehető legszélesebb tömegek képesek élvezni. Következésképpen a fejlődésgazdaságtan az alulfejlettség rendszerszintű szerkezeti problémáinak a megértésére törekszik (Cypher, 2021), feltárva a sze-

¹ 2025-ben jelent meg Temesi József szerkesztésében a *Közgazdasági Nobel-díjasok 2005-2024* című kötet az Akadémiai Kiadó gondozásában. E kötetben Esther Duflo életrajzát jegyeztük (lásd 282-288. oldalak). A téma gazdagsága és a fejezet terjedelmi korlátai okán úgy döntöttünk, hogy egy külön tanulmányban is feldolgozzuk a Duflo nevéhez (is) köthető tudományterület és a fejlődésgazdaságtan viszonyát, valamint Duflo és Nobel-díjas társainak a közpolitika-formálásban játszott szerepét. Tanulmányunk helyenként ugyan átfed a könyvfejezettel, de túl is megy rajta, amennyiben itt a fejlődésgazdaságtani beágyazottság erőteljesebben jelenik meg, a közszereplőként való megnyilvánulások és a közpolitika-formálás pedig teljesen új elemként jelennek meg. Ehelyütt az életrajzra nem térünk ki, ahhoz a kötetet ajánljuk.

gényesség okait, azokat az intézményi és szerkezeti korlátokat, amelyek elzárják a szegényeket a felfejlődéstől, s amelyek gátjává válnak a szegénység csapdájából való kitörésnek.

A fejlődésgazdaságtan nem anti-gazdaságtan abban az értelemben, hogy nem tagadja a hatékony erőforrásallokáció és a tartós mennyiségi növekedés fontosságát. Ám figyelmének középpontjában (hagyományosan) azok a gazdasági, társadalmi és intézményi korlátok állnak, amelyek megakadályozzák, hogy emberek milliói kitörjenek a mélyszegénységből. Mint ilyen, a fejlődésgazdaságtan soha nem volt közömbös a szélesebben értelmezett társadalmi problémák és kihívások iránt (Szentes, 2011). A fejlődés ebben a felfogásban több mint az egy főre eső jövedelem bővülése, több mint gazdasági növekedés. A fejlődésgazdászok rendre felvetik, hogy a bruttó hazai össztermékben kimutatott gyarapodás vajon eléri-e azokat is, akik szegénységben élnek, akik iskolázatlanok, akik nem jutnak megfelelő mennyiségű vagy minőségű élelemhez, munkához vagy megfelelő egészségügyi ellátáshoz stb. A fejlődés ekképpen „a teljes társadalmi rendszer felfelé történő elmozdulása” (Myrdal, 1869/1968), illetve növekedésentúl az életminőségjavulást is magában kell hordoznia (Meier, 1995). Ez a minőségjavulás más megközelítésben azt jelenti, hogy a fejlődéssel – ahogyan azt Amartya Sen értelmezte – az emberek szabadsága kiteljesedik (Sen, 1999).

A Svéd Királyi Tudományos Akadémia 2019. évi közgazdasági Nobel-díja a fejlődésgazdaságtan elismerését is hozta. Hiába foglalkozik a tudományterület az emberiség talán legégetőbb kérdéseivel, mint például a (fel)fejlődés vagy a szegénység, viszonya mindig is problematikus volt a közgazdaságtudomány főáramával. Jól jelzi ezt az a tény is, hogy Esther Dufloék 2019. évi Nobel-díja előtt alig néhányan kapták meg a szakma legrangosabb elismerését e terület képviselői közül. Gunnar Myrdal (1974), Theodore Schultz (1979) és Arthur Lewis (1979) még a hetvenes években, majd hosszú szünet után előbb Amartya Sen (1998), illetve Joseph Stiglitz (2001) lettek a Nobel-emlékdíj kitüntetettjei, hogy azután újabb másfél évtizedes szünet után Angus Deaton (2015) munkássága nyerjen elismerést. Legújabbban pedig 2024-ben Daron Acemoglu, Simon Johnson és James Robinson fejlődésgazdászok váltak a díj büszke birtokosaivá.

A fejlődésgazdaságtan születésének pillanatától fogva a fejlődő országok gazdaságtanaként próbálta definiálni önmagát. Ezzel egyben azt is állítva, hogy a főáram a fejlett világ gazdaságtanát képviseli és mint ilyen, leegyszerűsítő modelljeinek köszönhetően nem képes értő módon reflektálni a szegény, elmaradott gazdaságok problémáira (Szentes, 2011). A gazdasági alrendszer ugyanis nem elkülönül, hanem ellenkezőleg: szervesen beépül, beágyazódik a szélesebb társadalmi kontextusba. Myrdal vagy Lewis úgy voltak képesek analitikai keretrendszerük kialakítására, hogy közben érzékenyek maradtak a történetiségre is, vizsgálódásuk következetesen holisztikus maradt. A holisztikus és kritikus látásmód természetesen nem könnyítette meg a kommunikációt a főárammal, amit az is mutatott, hogy az 1980-as évekre már a Svéd Királyi Akadémia sem igyekezett kiegyensúlyozottságra a díjak kiosztásánál. Holott időközben maga a fejlődésgazdaságtan is mind közelebb került a főáramhoz, egy ponton képviselői már a tudományterület haláláról értekeztek (Seers, 1979).

A 20. század legvégére azonban mind szélesebb körben vált elfogadottá az a felismerés, hogy a nemzetközi segélyek, illetve a nemzetközi segélyezés rendszerre nem feltétlenül képesek átfogó és tartós módon orvosolni a globális szegénység problémáját. Ez a fordulat időben egybeesett a fejlődésgazdaságtanon belüli (és körüli) változásokkal is: a fejlődésgazdaságtan egyfelől erőteljesen inspirálódott a főáramból (beemelve a társadalmi választások elméletét, az aszimmetrikus informátság vagy az az államkudarck problémáját), ennek volt köszönhető előbb Amartya Sen, majd Joseph Stiglitz Nobel-díja. Angus Deaton 2015. évi elismerésével pedig már azt kívánta jelezni a Svéd Királyi Tudományos Akadémia, hogy a fejlődésgazdaságtan az analitikus mikroökonómiai alapozás irányába tart, melyet időközben a viselkedésgazdaságtan is nagyban magáévá tett, lásd Richard Thaler két évvel későbbi elismerését.

E változásokra természetesen maguk az érintettek is reflektáltak. Deaton (2004) például már egy évtizeddel a díj elnyerése előtt úgy fogalmazott, hogy a gazdasági fejlődést sokáig gazdasági növekedésként azonosították a közgazdaságtudományban. Fordulatot az 1990-es évek hoztak, amikor már sokkal inkább a szegénység leküzdését értették rajta. E fordulat különösen erőteljesen jelent meg a Világbank gyakorlatában és konkrét programjaiban. Nem véletlenül, hiszen az intézmény vezető közgazdásza 1997 és 2000 között az a Joseph Stiglitz volt, aki 2001-ben részesült a közgazdasági Nobel-díjban. A korszellemnek megfelelően a fejlődés ma is közkeletűnek számító definícióját Meier (1995. p. 7) már így adta meg a múlt század legvégén: a fejlődés „növekedés plusz változás. Olyan folyamat, amelynek lényegi minőségi dimenziói vannak, amelyek túlmutatnak a gazdaság növekedésén vagy expanzióján. A fejlődés több mint a termelési technológiák javulása, a termelési tényezők hatékonyabb kihasználása, vagy a termelékenység javulása.”

A 2019. évi Nobel-díj azonban ezeknél is tovább ment, amennyiben a Banerjee-Duflo-Kremer hármas a fejlődésgazdaságtan leglényegéhez, az emberiség legnagyobb kihívásához, a globális szegénység újratermelődésének megértéséhez kívánt értő módon hozzászólni. Nem az emberi viselkedésre felírt matematikai egyenletekből, deduktív módon következtettek az egyes kimenetekre, hanem magát a hús-vér embert vizsgálták annak saját közegében. Dufloék munkásságát Csaba (2020) a tudományterületen belüli „egyfajta kopernikuszi fordulatként” aposztrofálta, amelynek során a fejlődésgazdaságtant korábban jellemző nagy kérdésektől a kis kérdések felé fordultak a díjazottak. Egészen pontosan kis kérdések összefüggő láncolatához, amelyek az érintettek mindennapi megélhetési gondjaira reflektálnak. Maga a Svéd Királyi Akadémia is fontosnak tartotta mindezt explicit módon is kifejezésre juttatni a méltatás során. Természetesen Stiglitz vagy éppen Myrdal sem tévesztették soha szem elől vizsgálatuk tárgyát, az embert, ám ők mindig rendszerszintű, nagy és transzformatív erejű változásokban gondolkodtak. Dufloék éppen fordítva jártak el: az egyes emberek viselkedését igyekeztek megérteni és arra alapozva kívántak intézményesíthető ajánlásokat megfogalmazni.

A közgazdaság-tudomány mindig is aspirált a természettudományokat övező elismerésre és ezért módszereiben, megközelítéseiben igyekezett hasonlítani ahhoz. Az emberi döntések törvényszerűségeit vizsgálta úgy, hogy igyekezett azt függetleníteni magától az embertől és környezetétől. Paradox módon a 2019. évi Nobel-díjasok azzal kerültek közel a természettudományokhoz, hogy komolyan vették vizsgálatuk tárgyát, az embert, sőt kutatási programjukban bátran felvállalták, hogy módszerükkel és eredményeikkel hatást kívánnak gyakorolni magukra a szegényekre.

2. Az újfajta kutatási módszerről

A globális szegénység olyan velünk élő, emberek százmillióit napi szinten érintő probléma, amelyet csak nehezen lehet függetleníteni (ha egyáltalán lehet) a morális dimenziótól.² Nem véletlen, hogy hosszú évtizedeken át hitviták, ideológiai harcok határozták meg a (nemzetközi) segélyezés intézményét. A segélyezés hatékonyságának könyvtárnyi irodalma van (lásd összefoglalóként: Doucouliagos & Paldam, 2009; McGillivray et al., 2006), ám ezek rendre a donorországok perspektívájából ítélik meg a sikert, nem ritkán olyan, az érintett kisközösségek számára adottságként jelentkező feltételeltségekhez kötve, mint a korrupció felszámolása, a túlbürokratizált állam átláthatóvá tétele, a szavazati jogok kiterjesztése, a demokratikus jogelvek érvényesítése stb. E viták bár fontosak, de éppen azokról terelik el a figyelmet, akikről elvben a segélyezésnek szólnia kellene: a mélyszegénységben élő egyénekről, családokról, kisközösségekről. Mellőzésre kerülnek azok az igazán lényegi kérdések, hogy melyek a hatékonyság szempontjai a szegények perspektívájából nézve, mik az érintettek igényei, s mit tartanak ők szükségesnek ahhoz, hogy akár csak kis mértékben is javulást érezzenek reménytelennek tűnő helyzetükben. A 2011-ben megjelent és rövid időn belül bestselleré váló *Poor Economics* című Banerjee – Duflo kötet minden bizonnyal azért is válhatott széles körben népszerűvé, mert szembesítette a donoroakat és a mögöttük álló, a segélyezéssel hivatásszerűen foglalkozó társadalomtudósokat, hogy a szegénység enyhítésére megfogalmazott programok sokszor olyan leegyszerűsítő és általánosító feltevéseken és azokra épített modelleken alapulnak, amelyeknek nem sok köze van mindazok tényleges napi szintű viselkedéséhez és a segélyezéshez való viszonyulásukhoz, akiken a szakértői kör (ideértve a donoroakat is) elvben segíteni kívánna.

Esther Duflo és társai tudományos munkáiban és nyilvános szerepléseiben is nyomatékosan megjelenik annak igénye, hogy bizonyítsák: amit a donor sok esetben a mélyszegénységben élők rossz, elhibázott, vagy téves döntéseinek tulajdonít (például az oltások fel nem vétele, vagy a kalóriában gazdag élelmiszer helyett a „finom”, a „vágyott” étel választása), az az érintettek perspektívájából nézve nagyon is racionálisnak tekinthető – egy gondolat, ami más kontextusban ugyan, de Theodore Schulz munkásságát is meghatározta. A nélkülöző, éhező és mély-

² A szegénység definíciójának kiterjesztéséről és különösen mérési módszereinek változásáról a hazai irodalomban lásd Deák és Ricz (2022).

szegénységben élők döntési helyzetei ugyanis nagyon eltérőek attól, amit a nyugati jóléti államokban élő társaik nap mint nap megtapasztalnak. Fogyasztási, megtakarítási és befektetési döntéseiket más tapasztalatok, más ösztönzők alapján és más intézményi kontextusban hozzák meg. Ám nem önmagában ez a felismerés volt az újdonság Duflo és társai munkájában – elég csak a szintén Nobel-érmesekkel jutalmazott Douglas North vagy Joseph Stiglitz munkáira utalni. Ami megkülönböztette Duflót és társait előbbiektől, az az, hogy e tudást terepen sajátították el, téziseiket a szegények racionális magatartását illetően jól tervezett kísérletekben bizonyították, amelyeknek alanyai maguk a segélyezettek voltak.

A szegénység csökkentését célzó programok eredményességéről, a segélyezési pénzek hasznosulásáról átfogó képet és egyfajta felülnézeti áttekintést természetesen az aggregált adatokkal dolgozó makroszintű vizsgálatok is adhatnak. Az olyan mélyebb oksági viszonyok feltárására, mint hogy mely programok működnek és miért, illetve a kevésbé hatékonyak bizonyuló intézkedések hol és milyen okból bukhatnak el, azonban már kevésbé vagy egyáltalán nem alkalmasak. Ehhez – összhangban egyébként a főáramú közgazdaságtan metodológiai individualizmusának elvével – elengedhetetlen az egyéni döntésekre történő fókuszálás, valamint annak megértése, hogy az egyes közpolitikák esetében az egyének miért cselekednek egyik vagy másik módon. A figyelmet tehát arra érdemes fordítani, hogy a különböző programok milyen – az elérni kívánt célokkal összhangban lévő vagy azt nem szolgáló – ösztönzőket biztosítanak az emberek egyéni döntéseikhez. Mikroszintű vizsgálataikkal Duflóék egyértelműen ebbe az irányba tettek jelentős lépéseket.

Mindebben gyakorlati eszközként a randomizált kontrollált kísérletek (randomized controlled trials) jelentettek számukra segítséget, amelyek módszertani részleteiről Duflo et al. (2008) ad részletes áttekintést. A módszer bár más területeken, így például az orvostudományban, a gyógyszerfejlesztéseknél teljesen bevett gyakorlatnak számít, a társadalomtudományok területén korántsem az. A randomizálás megoldást jelent arra a problémára, amit a megfelelő kontroll(csoport) hiánya jelent. A gyógyszerfejlesztések tesztelésekor a programban részt vevőket véletlenszerűen osztják két csoportba: a tényleges kezelésben részesülők, illetve az ún. kontrollcsoport, akik nem jutnak hozzá a kezeléshez. A mikro-alapozású fejlődésgazdászok gyakorlatilag ezt a módszert ültették át saját kutatásaikba, lehetővé téve, hogy ezáltal valódi oksági következtetéseket vonjanak le. Ez a megoldás segít annak orvosolásában, hogy a közpolitikai programok egyénre gyakorolt hatását – elvben – csak akkor lehetne megfelelően mérni, ha az összevethető volna azzal a helyzettel, amikor nem vesz részt valaki az adott programban. A kihívás nem kezelhető idősoros adatok használatával sem, hiszen az intézkedéssel párhuzamosan több más tényező is megváltozhat. Felvethető az is, hogy a programban részt vevőket a kimaradókkal hasonlítják össze. Csoportszinten ugyan azonosítani lehet valamifajta „átlagos” hatást, ám mindezt a szelekciós torzítás árán érjük el.

Mindezt Duflo et al. (2007) egy plasztikus példa segítségével szemlélteti. Tekintsünk egy kutatást, amely a tankönyvhasználat hatását kívánja mérni a tanulási eredményekre, vagyis azt, hogy a segédanyag használata mennyiben változ-

tat a tanulók teljesítményén. (Erre irányuló konkrét vizsgálatot egyébként Kremer folytatott szerzőtársaival, lásd Glewwe et al., 2009.) Egy iskola vagy használ, vagy nem használ tankönyveket, így ugyanazon intézmény esetében nem lehet megfigyelni a választás jelentette kimeneti különbségeket. Természetesen előfordulhat, hogy egy adott régióból több iskoláról is elérhető adatok, olyanokról, ahol használnak tankönyvet és olyanokról is, ahol nem. Elviekben a két iskolatípusban tanulók eredményei összevethetőek egymással, de ez esetben kiütközne a már említett szelekciós torzítás hatása. Előfordulhat, hogy szülők éppen a tankönyvhasználat miatt íratják az adott iskolába a gyermeküket, de megeshet az is, hogy a tankönyveket célzottan az elmaradott(abb) iskolák számára vásárolták meg valamely segélyprogram részeként. Ezek a körülmények pedig rendre torzíthatják a vizsgálat végső eredményét, a torzítás nagysága ugyanis nem szűrhető ki egyértelműen.³ Randomizálással viszont kezelhetővé válik a probléma, mivel a diákok véletlenszerűen kerülnek egyik (tankönyvet használó), illetve másik (tankönyvet nem használó) csoportba.

Hivatkozott összefoglalójukban Duflo és szerzőtársai évtizedes tapasztalataik alapján egyfajta eszköztárat, „használati útmutatót” is adnak a módszerhez: részletesen tárgyalják, hogy miként lehet megszervezni, illetve kivitelezni az ilyen vagy ehhez hasonló randomizált kontrollált kísérleteket, a partnerek kiválasztásától indulóan a mintavételen vagy a randomizálni kívánt elemzési egység szintjének az eldöntésén át egészen a külső validálás és az általánosítható következtetések levonásának kérdéséig. De arra is részletesen kitérnek, hogy a randomizálás mellett milyen egyéb ökonometriai technikák használhatóak a szelekciós torzítások kiszűrésére. Egyik ilyen a különbségek különbsége (differences-in-differences) módszer. Ám, ahogyan azt Dufloék is hangsúlyozzák, ez a módszer is számos technikai jellegű problémával bír, ami miatt közel sem mondható annyira megbízhatónak, mint azt legtöbbször gondolják (Bertrand et al., 2004).

A *Poor Economics* című átfogó műben Banerjee és Duflo (2011) hosszabb áttekintést kínáltak arról, hogy a tudásátadás megkerülhetetlen eszköze a szegénység elleni küzdelemnek a fejlődő világban. Banerjee et al. (2007) Indiában végzett kísérletei megmutatták, hogy a megfelelő mennyiségű és felkészültségű tanári karral és technológiával ellátott felzárkóztató programok képesek lehetnek hosszabb távon is kimutatható eredményeket elérni. Munkájukban külön is foglalkoztak a legrosszabbul teljesítő diákok tanulási eredményeinek javításával. Kenyában és Indiában végzett kísérleteik továbbá azt is megmutatták, hogy újabb oktatók bevonása, az osztálylétszámok csökkentése, és általában is a tanárok ösztönzése pozitívan hat a tanulási eredményekre (Duflo et al., 2011b; Duflo et al., 2012; Duflo et al., 2015).

³ Érdekességként megjegyezhető, hogy pályája korábbi szakaszában Duflo (2001) is folytatott ilyen jellegű vizsgálatot és a szóban forgó tanulmánya jelen sorok írásakor is az ötödik legtöbbet hivatkozott munkája. Ebben még nem randomizált, inkább egy úgymond természetes kísérletre hagyatkozott. Az 1970-es évekbeli indonéziai közoktatás teljesítményét vizsgálta annak tükrében, hogy a különböző időpontokban kivitelezett iskolaépítések milyen hatással voltak a tanulók eredményeire.

Az oktatás makrogazdasági hatásait illetően Duflo szintén árnyaltan érvel. Elismeri, hogy a gazdasági növekedés legfőbb hajtóereje a humántőke – habár Mankiw, Weil és Romer (1992) ez irányú becsléseit túlzónak tartja –, ám ez esetben is egyfelől a változók közötti ok-okozati összefüggés tisztázásának igényére hívja fel a figyelmet, másfelől azt vallja, hogy az igazán lényeges kérdés az lesz az empirikus vizsgálatokban, hogy miként bontható fel a humántőke – a közpolitika-formálás perspektívájából ugyanis ez az a kihívás, ami ténylegesen számít. Az oktatást és tanulást ráadásul nem lehet pusztán eszközként értelmezni, ehelyett érdemes célként kezelni és értéknek tekinteni a kiművelt, tájékozott, informált emberfőket (Duflo, 2019).

Az egészség megőrzésében is a felvilágosítás, az információátadás szerepére fókuszáltak a kutatók. Így például a betegségek egy jelentős körének megelőzésében az immunizáció jelenthet megoldást. Habár gyakran rendelkezésre állnak az ehhez szükséges oltások a fejlődő országokban is, a mélyszegénységben élő rétegek jelentős része nem él a felkínált lehetőséggel. Indiai falvakban végzett vizsgálatukban Banerjee et al. (2010) azt találták, hogy ez nem pusztán az emberek ignoranciájával magyarázható, s az átoltottsági arányok jól irányzott kormányzati beavatkozások révén igenis érdemben javíthatók: a megbízhatóságot sugárzó immunizációs táborok már önmagukban érdemi előrelépést tudnak biztosítani, a szerény anyagi ösztönzők (például étel biztosítása) alkalmazása pedig még inkább növelni tudja a hajlandóságot az oltások felvételére. Az ösztönzés, nudge-olás⁴ (terelgetés) jelentőségét más munkájukban is megerősítették. Egy ugyancsak Indiában végzett vizsgálatukban arra keresték a választ, hogy milyen technikával lehet elősegíteni az oltások felvételét a lakosság körében. Azt találták, hogy a közösségek saját információs hálózatai rendkívül hatékonyak lehetnek ebben, s ezek általában a külső, kormányzati beavatkozások (például pénzügyi ösztönzők, emlékeztető SMS-ek) hatásosságát is fel tudják erősíteni. Így, mint arra Banerjee et al. (2021) ismételten rámutattak, az okosan kombinált programok valóban eredményt tudnak produkálni a humántőke-fejlesztésben és ezáltal a szegénység elleni küzdelemben.

A megközelítésmód egyik pregnáns jellemzője az induktív szemlélet. A nagy és általános elméletekből való kiindulás helyett a kisebb volumenű, specifikus hipotézisek tesztelését részesítik előnyben, az elméletalkotást ezen empirikus eredmények rendszerezése nyomán látják célszerűnek (Banerjee & Duflo, 2010). A *Good Economics for Hard Times* című kötetben a Banerjee-Duflo páros (lásd Banerjee & Duflo, 2019) úgy érvel, hogy bár a migráció alapvető – ceteris paribus feltevés-sel dolgozó – közgazdaságtani modelljeiből viszonylag plasztikusan levezethető a bevándorlás bércsökkenő hatása az alacsonyan képzetek körében, a gyakorlatban azonban ez a hatás mégsem feltétlenül érvényesül. Ha ugyanis a nagy képen túl a bevándorlók érkezése nyomán bekövetkező részfolyamatokat is figyelembe

⁴ A nudge, illetve nudge-olás kifejezés egy olyan szituációra vonatkozik, amelyben a döntési helyzet szándékosan úgy van megtervezve (például az opciók megfogalmazásának mikéntjével vagy éppen sorrendjével), hogy az egyén szabad akaratából döntsön nagyobb valószínűséggel a kívánt alternatíva mellett.

vesszük, akkor azok kiolthatják egymást, s a várt hatások „eltűnnek”. A bevándorlók érkezésével ugyanis nemcsak a munkakínálat, hanem a munkakereslet is nő: a bevándorlók is fogyasztanak, ami egyúttal új munkahelyek teremtésével is jár, ráadásul olyanokkal, amelyek szintén alacsony képzettséget igényelnek. Érvelésük szerint továbbá a bevándorlók eleve nem igazán versenyeznek a helyi munkaerővel, hiszen jobbra azokat a munkákat vállalják el, amelyeket korábban senki sem akart. Az így elérhetővé váló olcsó, például házkörüli teendőkre vonatkozó szolgáltatások időt és energiát szabadítanak fel a helyi lakosság körében, akik így munkát tudnak vállalni a magasan képzett szektorban – ami azután újfent igényt generál további szolgáltatások (például gyermekfelügyelet) igénybevételére. A bevándorlók jelenléte által elérhetővé váló olcsó munkaerő ráadásul a gépesítési hajlandóságot is mérsékelheti, ami eredendően a meglévő munkahelyek megszűnésével fenyegethetett volna. Mindezek eredőjeként pedig a szektorban jelentkező bérhatás összességében akár zéró is lehet.

De a bevándorlás mellett az elvándorlás kapcsán is fontos állításokat fogalmaztak meg Dufloék. Az elvándorlást a közgazdász-szakma olyan lehetőségként hivatkozza, amely mindenkor nyitva áll a kitörésre vágyó szegény tömegek előtt. Adódik tehát a kérdés: miért nem élnek e lehetőséggel sokkal többen az érintettek közül? Banerjee és Duflo (2007, 2019) szerint azért nem, mert az emberek nem úgy gondolkoznak, mint a neoklasszikus migrációs modellek életidegen aktorai. Érvelésük lényege, hogy az egyéni szintű döntések meghozatalakor nem az elvándorlás révén megszerezhető többlet-jövedelem jelenti e csoport számára a fő (vagy legalábbis az egyetlen) prioritást, főleg akkor nem, ha számos tényező (mint családi-baráti kapcsolatok, ingatlan stb.) „helyhez kötik” őket, illetve az elköltözéssel járó pszichológiai veszteségeik is számosak lehetnek. Mint hangsúlyozzák, az elvándorlás és az azzal járó stressz, illetve kihívások egy olyan lelki alkatot feltételeznek, amelylyel a legtöbben egyszerűen nem rendelkezünk. A lelki költségek szerepét a migráció neoklasszikus mikroökonómiai elmélete is rendre említi a befolyásoló tényezők között, s már az irányzat úttörőjeként számon tartott Sjaastad (1962) munkájában is megjelent. Ennek ellenére a szóban forgó munkák a megemlítést követően rendszerint ignorálják ezeket a tényezőket, pedig Banerjee és Duflo (2019) szerint sokkal nagyobb figyelmet érdemelnének. Sőt, ezt a meglátásukat rendhagyó módon kiterjesztették a fejlett országokban, de viszonylag rosszabb anyagi körülmények között élő egyénekre is.

A megközelítést ugyanakkor támadták is szakmai körökben. Kétségtelen tény, hogy sikeresen újítták meg az empíria-alapú fejlődésgazdaságtant, ám magát a közgazdaságtudományt, annak kutatási módszertanát nem voltak képesek forradalmasítani a nagymértékű erőforrás igény miatt (Barrett & Carter, 2010). Tizenöt vezető – köztük három Nobel-díjas – közgazdász a Guardianben közzétett állásfoglalásukban⁵ a randomizált kísérletekkel szemben megfogalmazott etikai kifogásaik mellett azt is kiemelte, hogy a helyi szinten végzett mikro-fókuszú kísérletek bár valós összefüggéseket tárhatnak fel, ám elvonhatják a figyelmet az

⁵ www.theguardian.com/global-development/2018/jul/16/buzzwords-crazes-broken-aid-system-poverty

összképről, azokról a rendszerszintű, nagy makrogazdasági, politikai és intézményi változ(tat)ásokról (vagy változtatási igényekről), amelyeket az elmaradott státuszú országoknak elengedhetetlenül meg kellene tenniük a felzárkózásuk érdekében. A kísérleti alapú mikro-kísérletek ráadásul jellegüknél fogva relatíve rövid távra fókuszálnak, így nem képesek érdemi állításokat megfogalmazni a gazdasági növekedés forrásairól. Anélkül pedig nem lehetséges érdemben változást generálni, hogy a szegénység alapvető okait ne kezelné egy segélyrendszer – vallják az aláírók, köztük Joseph Stiglitz, Angus Deaton és James Heckman.

A specifikus kérdésekre történő szinte kizárólagosnak mondható fókuszálás miatt is komoly támadásokkal szembesülnek Dufloék. Azt vetik fel a módszerük ellen, hogy az nyíltan szembe megy a holista szemlélet azon meglátásával, miszerint rendkívül lényeges a részek és az egész kapcsolatára vonatkozó feltevéseink tisztázása. A holisztikus megközelítés támogatói szerint egyetlen olyan kutatás sem hagyhatja figyelmen kívül e kihívást, amely az emberi viselkedés természetéről kíván érdemben nyilatkozni (Labrousse, 2016; Kabeer, 2020). A Nobel-díj odaítélése kapcsán adott hivatalos interjújában Esther Duflo így fogalmazott: “[o]lyan kérdéseket kell feltenni, amelyeket meg lehet válaszolni. Olyan rigorózus és tudományos módon kell megválaszolni, amennyire csak lehetséges. A kérdés lehet tágan vagy szűken megfogalmazott, de specifikusnak kell lennie” (Transcript..., 2019, para. 15.).

A felvetett kritikák ellenére a szegénység kontextusában alkalmazott kísérleti módszerük számos elismerést gyűjtött már be és jelentős támogatottságnak örvend a fejlődésgazdászok körében. A kritikák maguk nem feltétlenül kisebbítik Dufloék érdemeit és elért eredményeit, annál is inkább, mivel a holisztikus szemlélethez való közelítés, vagy egy esetleges szintézis érdemben járulhatna hozzá nemcsak a közgazdaságtudomány további fejlődéséhez, hanem az emberi jólétre gyakorolt pozitív hatásainak gyarapításához is.

3. Közéleti szerepvállalás, közpolitika-formálás

A 2019. évi Nobel-éremdíjasok vitathatatlanul megújították a fejlődésgazdaságtant. Ám abban is komoly áttörést értek el, hogy a fejlődésgazdaságtan korai éveikhez hasonlóan eredményeiket nemcsak publikálták a szaklapokban, hanem a közpolitikaformálásban is aktív szerepet vállaltak. Különösen igaz ez Esther Duflóra, aki – fiatalkori ambícióit beteljesítve – az emberközpontú közgazdaságtudomány népszerűsítésének hiteles tolmácsolója lett.

A 2019. decemberében, Stockholmban megtartott ünnepi beszédét Duflo azzal a személyes vallomással indította, hogy kora fiatalkori éveiben még semmi sem mutatott arra, hogy később közgazdász válik belőle. Gazdaságtörténeti ismeretei elmélyítése végett bevezető közgazdaságtani kurzusokat is felvett, ám azok csalódást keltettek benne. Ideológiailag terheltek, sőt egyenesen irrelevánsnak érezte az ott hallottakat. A közgazdaságtudományt olyan eszközként értékelte, amely a fennálló társadalmi-gazdasági viszonyok konzerválására törekszik, ami nem fért össze azzal az ambíciójával, hogy munkája révén a változások élharcosa legyen.

1993-ben tanulmányútra Oroszországba látogatott, hogy diplomamunkájához anyagot gyűjtsön. Dolgozata a sztálini Szovjetunió tervgazdálkodási rendszerének (az első ötéves tervnek) ellentmondásaira kívánt rávilágítani a sztálingrádi traktorgyár példáján keresztül. Nem ez volt az első útja a rendszerváltó országba. Moszkvában tartózkodott például az 1991-es puccs idején is, a róla és társairól készült tiltakozó fotó bejárta a világsajtót (habár a szülein kívül akkor még senki sem tudta, hogy ki is van a fotón). Oroszországban közvetlenül is szembesült nemcsak a bűnözéssel, az erőszakkal, hanem a nélkülözéssel és a mélyszegénységgel is.

Az oroszországi tartózkodás azonban nem közvetlenül a diplomamunka okán, hanem egy kutatói asszisztensi állás miatt vált sorsfordítónak Duflo életében. Jeffrey Sachs csapatában vállalt állást, noha magával Sachs-szal akkor még közvetlenül nem találkoztak. Sachs már akkor is az egyik legbefolyásosabb fejlődésgazdász számított, aki előbb Latin-Amerikában, majd a rendszerváltó Lengyelországban és Oroszországban is a sokk-terápia programjának propagálásával és a gyakorlatba történő átültetésével szerzett magának hírnevet. Az ún. big bang megközelítés mára összeforrott Sachs nevével, aki a „mindent egyszerre, egy nagy lépésben” megközelítést később a fejlődésgazdaságtanban is igyekezett meggyökereztetni (lásd Sachs, 2005). E felfogás jól rezonált az 1960-as évek big push megközelítésével is (Easterly, 2006). A Sachs-szal való kapcsolat azért is rendkívül érdekes, mert később Duflo a felülről lefelé megközelítést alkalmazó big push, illetve big bang koncepciókkal szöges ellentétben álló „gondolkozz kicsiben, cselekedj helyben” receptjét követte saját munkáiban.

Asszisztensi munkája révén jutott arra a felismerésre, hogy közgazdász kíván lenni. Oroszországot olyan kísérleti terepként írta le, amelyben nyugati tudósok kontroll és érdemi empirikus tapasztalatok nélkül folytattak hatalmas méretű kísérleteket úgy, hogy közben megbízóik annak ellenére hallgattak rájuk, hogy a hatás legalábbis kétséges volt. „Nem szükségszerűen értettem mindennel egyet, amit csináltak, de láttam, hogy megvan az a kiváltságuk, hogy olyan dolgokról gondolkodjanak, amik érdeklik őket, és hogy a döntéshozók meghallgatják őket, amikor mondanivalójuk van” (Duflo, 2019, para. 82.). Ahogyan egy későbbi interjújában plasztikusan összefoglalta: azért lett közgazdász, hogy megváltoztassa a világot.⁶

Esther Duflo a Nobel-díjjal járó népszerűséget igyekezett úgy hasznosítani, hogy azzal minél jobban tudja szolgálni a globális szegénység elleni küzdelmet. Ideértve azt is, hogy a díjjal járó pénzeszeget azonnal felajánlotta a szegénység témájában végzett kutatások finanszírozására. E döntésével, mint ő maga említette, Marie Curie példáját szerette volna követni.⁷ Elsők között tartott TED-előadást a szegénység témájában még 2010-ben, milliókhoz juttatva el úttörőnek számító kísérletei eredményeit és azokra alapozott megállapításait. Rendszeresen vállal olyan közszerepléseket és interjúkat, amelyek a szélesebb érdeklődő közönséget célozzák meg. Ezekon mindig személyes hangon, saját megélt tapasztalatait eleve-níti fel, így hozva közelebb az európai vagy amerikai középosztályhoz India, Bang-

⁶ www.youtube.com/watch?v=i1pZfFY132Q (3:54)

⁷ www.ft.com/content/2fa5787c-7139-405d-aecc-bo7a493cb304

lades vagy Kenya mélyszegénységben élő millióinak megoldatlan problémáit. Elsők között volt, akik egyetemi előadásukat hozzáférhetővé tették online formában is. Gyakran mutatkozott olyan közismert emberek társaságában, mint Bill Gates vagy Barack Obama, akiket igyekezett a szegénység elleni küzdelem mellé állítani, nemcsak anyagi, de erkölcsi támogatást is remélve. A globális szegénység ellen harcolók egyik elkötelezett élharcosa és szószólója lett, akit erősen kritikus véleménye ellenére is szívesen hívnak meg előadni és vitatkozni még az olyan, a fejlődő világban nem ritkán erős ellenszenvvel fogadott nemzetközi pénzügyi szervezetek is, mint a Nemzetközi Valutaalap.

Férjével közösen két olyan bestsellert is jegyeznek, amelyek érthető formában írnak a szegénységről. A *Poor Economics* címet viselő kötet, ami a szegénységi csapda mikroökonómiai alapozására vállalkozik (Ricz 2013), kifejezetten a fejlődő világ problémáit hozza közel a nyugati olvasóhoz, míg a 2019-ben napvilágot látott *Good Economics for Hard Times* című kötet a fejlett világ elesettjeit állítja középpontba olyan témákra koncentrálva, mint a strukturális munkanélküliség, a lassuló növekedés, a jövedelmi egyenlőtlenség, vagy a klímaváltozás és a migráció. Emellett Duflo 10 részes gyermekkönyv-sorozatát is jegyez, amelynek főhősei a fejlődő világ legszegényebbjeiből kerülnek ki, bemutatva a nélkülözést, a mindennapi élet kihívásait, a túlélésért folytatott harcukat, mindezt a remény üzenetével átítatva.⁸

Duflo a szegénység elleni harcban úgy próbálja minél nagyobb tömegekhez eljuttatni mondanivalóját, hogy közben hatékonyan használja a médiát és a különféle közösségi platformokat. Hogy a világos, lényegre törő és az emberek igényeire fókuszáló kommunikációnak mekkora sikere lehet, azt kutatóként is igyekezett bizonyítani a közelmúltban. Egy 2020-ban, vagyis a koronavírus-járvány kirobbanásának évében végzett nagymintás empirikus kutatásban szerzőtársaival arra jutottak, hogy az információáramlásban nagyon nagy szerepe és így felelőssége van azoknak a celebritásoknak, akikhez az emberek könnyen kötődnek, akiknek az életét a különféle social media platformokon keresztül követik. Az ilyen emberek által megfogalmazott üzenetek sokkal hatékonyabban terelik a kívánt irányba az érintetteket, mint a különféle szakértők, kormányzati szakemberek, közegészségügyi emberek stb. kommunikációja (lásd Banerjee et al., 2020).

Saját Nobel-díját egyszerre tartja a fejlődésgazdaságtan elismerésének, és a női társadalomtudósok elismerésének. A fejlődésgazdaságtant a közgazdaságtudomány azon ágaként írja le, ahol legalább annyi nő dolgozik, mint férfi.⁹ Ennek okát abban látja, hogy a nők elsősorban azon témák iránt érdeklődnek, amelyek közvetlenül is érintik az embereket, különösen a kisebb közösségeket. A szegénység, az éhezés, a nélkülözés feltétlenül ilyen érzékeny témák. Ahogyan az is számít, hogy a jól megválasztott közpolitikának közvetlen hozadéka van, a nők pedig nagyobb érzékenységet mutatnak a tudományban is a közpolitika-formálásra. Igénylik például azt, hogy a közbeszéd tárgya legyen az is, hogy a fejlődő világban évente több millió nő „hiányzik” vagy „elveszik”.

⁸ www.seuiljeunesse.com/recherche?s=Esther%20Duflo

⁹ Lásd mások mellett Transcript... (2019).

Az eredetileg Amartya Sen által megfogalmazott tételt („hiányzó nők” – lásd Sen, 1990) Duflo maga is olyan strukturális problémának tartja, amely meghatározó módon konzerválja a nők hátrányos helyzetét a fejlődő világban. Továbbá, hogy a nők hozzáférése az oktatáshoz, a munkához, az egészségügyi ellátáshoz, a politikai képviselőhöz stb. jóval korlátozottabb, mint férfi társaiké. Holott a nők „felszabadítása”, felhatalmazása a fejlődést szolgáló erő (Duflo, 2012). Indiai felmérések alapján arra is gyakorta hivatkozik, hogy ha a fejlődő világban a nők élni tudnak e felhatalmazással és közösségük vezetőivé válnak, akkor döntéshozóként számukra férfi társaiknál jóval fontosabbnak bizonyulnak az olyan közjavak mint a tiszta ivóvíz vagy az úthálózat rendbe tétele (Chattopadhyay & Duflo, 2004).¹⁰ A helyi politikaformálásban úttörő szerepet vállaló nők az adott közösség iskoláskorú nőtagjait nemcsak intenzívebb, eredményesebb tanulásra készítetik (Beaman et al., 2012), hanem inspirációt kínálnak a felnövő női generációk számára is, hogy később maguk is a helyi közösségük vezetőivé váljanak. Továbbá érdemben változtatják meg általában is a választói magatartást, amennyiben elfogadottá teszi a nők szerepét a politikában (Beaman et al., 2009).

Mivel a nők szerinte fogékonyabbak a konkrét társadalmi, gazdasági problémákra és kihívásokra (talán mert empatikusabbak mint férfitársaik), ezért, ha az a cél, hogy mind több nő művelje a közgazdaságtudományt, akkor arra kell törekedni, hogy e tudományterület is megmutassa a szélesebb közönség számára, hogy releváns tud lenni az olyan témákban mint a társadalompolitika, klímapolitika, vagy a szegénység elleni küzdelem. A szakma felelősségét hangsúlyozza abban is, hogy már bevezető kurzusokon meg kellene ismertetni a hallgatókat (akár már középiskolában is) a sztenderd, leegyszerűsítő és ekképpen elidegenítő anyagokon túli ismeretekkel és eszközökkel – mint amilyen például a diszkrimináció kérdése és a terepmunka mint gyakorlati eszköz. Rá kell mutatniuk a szakma művelőinek arra, hogy a közgazdaságtudomány igenis képes hűsbavágó kérdésekkel foglalkozni, mindezt nagyon is izgalmas módszerekkel fűszerezve.

Azt is gyakran elmondja, hogy a nők bevonását a munkahelyi környezet jelentős mértékű változása is segítheti. Olyan agresszív kultúraként írja le a közgazdaságtudományt, amit a nők sok esetben nehezebben tolerálnak, mint a férfiak. Fontos ezért, hogy a szakma érintettjei megértőbben viszonyuljanak egymáshoz. Jellemzőnek tartja, hogy a szakmai fórumokon gyakrabban szakítják félbe a női előadókat, mint a férfiakat. Ennek feloldása érdekében az MIT fejlődésgazdaságtani szemináriumain például bevezették, hogy az első 15 percben megszakítás nélkül beszélhet az előadó, senki nem kérdezhet addig bele az előadásba.

A diszkrimináció a tudományos életben azonban nemcsak a nőkkel, hanem a különféle kisebbségekkel szemben is jellemző, ideértve az afro-amerikaiakat vagy a spanyol-ajkúakat. Nem véletlen, hogy Duflo folyamatosan napirenden tartja a migráció kérdését is. Saját szerepét ezen a téren is leginkább abban látja, hogy az ideológiai megalapozottságú hiedelmekkel az empirián alapuló tényeket állítsa

¹⁰ nwmindia.org/national-meet/why-women-in-politics-can-make-a-difference-esther-duflo-at-nwmi-anniversary-keynote-address/

szembe, ezzel is előmozdítva a témáról folyó diskurzus konszolidációját.¹¹ Emellett kiemeli, hogy az emberek – függetlenül attól, honnan származnak – valójában egyáltalán nem szívesen váltanak lakóhelyet, ragaszkodnak az otthonukhoz (Transcript..., 2019). Azt vallja, félreértés azt gondolni, hogy a korlátozások megszűnése erőteljes mobilitást generálna a szegényebb országokból a gazdagok felé. Mint Banerjee és Duflo (2019) érvel, az emberek nemhogy országok vagy még inkább kontinensek között nem hajlandók helyet változtatni, de még országon belül sem igazán érzik ezt kívánatosnak. Ez utóbbi mind inkább jellemzővé válik abban az Egyesült Államokban is, amit tradicionálisan úgy jellemeztek korábban, mint kifejezetten mobilis társadalom. A nagy mozgásokat az olyan kataklizmák váltják ki, mint a háborúk, vagy természeti katasztrófák. A gazdasági megfontolások – szemben azzal, amit általában a közgazdászok állítanak – sokkal kevésbé játszanak szerepet a migrációban.

Ezek a megfigyelések és tapasztalatok azonban csakis a való életből meríthetők. Duflo egyebek mellett éppen amiatt hangsúlyozza a terepmunka kiemelt fontosságát, hogy csak ez a fajta „kítetttség” az, amin keresztül megtanulható és belátható, hogy az emberi magatartás kapcsán megfogalmazott és/vagy belénk ívódott legtöbb intuíciónk és prekonceptciónk hibás. Ezek az intuíciók azután sok esetben az alkalmazott modellekbe is beépítésre kerülnek, anélkül, hogy ténylegesen meggyőződnénk azok helytállóságáról. A kísérletező munka „soha nem lesz olyan, mint számítógépen lefuttatni egy regressziót” (Duflo, 2019, para. 49.).

Legújabban a klímaváltozás és a szegénység kapcsolatára próbálja felhívni a nyilvánosság figyelmét. Munkatársaival számszerűsítették, hogy a fejlett világ a klímaváltozás okán mekkora „erkölcsi adósságot” halmozott fel a szegényekkel szemben a megnövekedett fogyasztás és szén-dioxid kibocsátás miatt. Dufloék évi 500 milliárd dollárra becsülték ezt az összeget. A számításokat az alapján végezték, hogy miként változik a halálozási valószínűség a fejlődő országokban a klímaváltozás hatására. A szegények ugyanis jellemzően a meleg, forró égövben élnek, így számukra a felmelegedés sokkal nagyobb és közvetlenebb károkkal jár, mint a mérsékelt égövi fejlettek számára. Szegények lévén nincsenek forrásaik, eszközeik, sem pedig valós kapacitásuk és tudásuk arra, hogy alkalmazkodjanak a megemelkedett hőmérsékleti viszonyokhoz, így csökken túlélési esélyük (a 35 Celsius fok feletti napok számát próbálták meghatározni, ami az emberi szervezetet már jelentősen megterheli).

Dufloék úgy számoltak, hogy 2100-ig minden esztendőben kb. 6 milliónyi többlet halálozás következik be a hőség miatt (meghatározóan a fejlődő világ országaiban). Ismerte az éves szintű széndioxid kibocsátást és megbecsülve, hogy mennyibe kerül egy elvesztett emberélet, adódik az az 500 milliárd dollárnyi halálozási kár, amit a gazdag országok évente okoznak a szegények számára. Az így kalkulált halálozási költség természetesen nem fedezi teljes egészében a klímaváltozás okozta károkat vagy különösen az alkalmazkodás költségeit. Így például azt sem, hogy az agrárium a déli félteke legtöbb országában nem ellenálló a felmelegedés-

¹¹ www.youtube.com/watch?v=i1pZfFY132Q&t=1640s

sel szemben. Vagy hogy a fejlődő országokban még mindig vannak érintetlen természeti területek, erdőségek, amelyek hűtik a bolygót. Hogy ezek meg is maradjanak a jövő generációi számára, Duflo sürgeti a gazdag országok képviselőit, hogy kompenzálják a szegényebb államokat.

Az IMF és a Világbank 2024. évi rendes éves tavaszi ülésén Duflo a globális adóztatás kiterjesztését sürgette az 500 milliárd dollár előteremtése érdekében. A fejlődésgazdászok legtöbbszörhöz hasonlóan Duflo is elismeri, hogy felajánlásokból, ígéretekből nincs hiány, de a nemzetközi szervezetek és a fejlett világ országai ténylegesen alig tesznek valamit a probléma megoldására, ezért hatékonyabb, eredményesebb forrásbevonást sürgetett célzott adók formájában. Elképzelései szerint a globális adóztatás két kört érintene: a multinacionális nagyvállalatokat és a leggazdagabb egyéneket. Előbbiek esetében a nemzetközi közösség által már korábban is tervbe vett globális minimumadó 15%-ról 18%-ra történő emelését szorgalmazta. Új igény volt ugyanakkor Duflo elképzeléseiben, hogy a legvagyonosabbakat is megadóztatná egy 2%-os extra jövedelemadót kiróva rájuk. A multinacionális vállalatok 200 milliárd dollárnyi befizetését a 3000 leggazdagabb egyén további 300 milliárd dollárja egészítené ki, ezzel kompenzálva azt a kárt, amit a fejlett országok éves szinten szén-dioxid kibocsátásukkal okoznak a (fejlődő) világnak.¹²

Duflo javaslata, amely az adóztatást (a felelősségvállalást) a halálozással köti össze, direkt módon szembesíti a helyzet fenntarthatatlanságával és etikátlan mivoltával. Ezért is érvel úgy, hogy ez a kompenzáció erkölcsi adósság a gazdagok részéről, amely – kutatásai szerint – nem rontja a gazdagok innovációs képességeit. Nem vállalkoznának, dolgoznának csak azért kevesebbet az extrém módon gazdagok, mert ezt az extra 2%-ot be kellene fizetniük. További újdonság, hogy az így befolyt összegeket közvetlenül a rászorulóknak juttatnák, készpénzes kifizetések formájában – ennek remélt eredményességét szintén a korábbi nagyszámú empirikus munka eredményeire alapozta Duflo.

Az extra adó ötletével Duflo nem egyszerűen a szegények és gazdagok között feszülő konfliktusra kívánt reflektálni, hanem a fejlett világ országaiban kimutatható belső feszültségekre is, amely a vagyont birtokló felső 1% és a társadalom többi része (különösen a középosztály) között feszül. Duflo „adózzanak a gazdagok” javaslata ugyanis arra a strukturális problémára mutat rá, ami bizonyos jövedelem és vagyonszint felett lehetővé teszi, hogy az egyének ne annak megfelelően adózzanak, ahogyan (és amilyen szinten) fogyasztanak, élnek. Míg a középosztály fogyasztási és megtakarítási döntéseit a kimutatható (realizált) jövedelme alapján hozza meg és ennek megfelelően adózik, addig – ahogyan Duflo hivatkozik rájuk – a „szupergazdagok” hasonló döntéseit nem korlátozza az a tény, hogy csak realizált nyereségből fogyaszthatnak. Felhalmozott vagyonukat ugyanis különféle eszközökben tartva és ezáltal gyarapodva nem kell attól tartaniuk, hogy a hozam után adót kellene fizetniük, hiszen e hozamok nem realizáltak. Mindeközben fogyasztásukat a szupergazdagok – ellentétben a középosztállyal – képesek a vagyonuk

¹² fortune.com/2024/04/20/nobel-laureate-esther-duflo-proposes-taxing-3000-billionaires-to-protect-the-worlds-poorest-from-climate-change-and-most-americans-likely-agree-with-the-plan/

terhére felvett hitelekkel finanszírozni. Így valójában nincsenek is arra kényszerítve, hogy realizálják a befektetéseiken elért hozamokat és azután adót fizessenek. A 2%-nyi globális adó így a vagyon által megtermelt, de nem realizált jövedelem adója lenne.

Duflo általánosságban is komoly problémának tartja a fejlett világ túlfogyasztását. A fenntarthatóság célja szerinte nem reális, ha a gazdagok nem fogják vissza fogyasztásukat. A fenntarthatóság kérdésében konszenzust sürget a globális észak és dél között. Meggyőződéssel hiszi, hogy az emberek vágyai és igényei befolyásolhatók. Vallja, hogy az emberek megtaníthatók arra, hogy respektálják a környezetet, hogy problémának lássák a globális felmelegedést. Hiszi, hogy létezik olyan kritikus tömeg, akinek ez a probléma ténylegesen is számít. A Nobel-émlékdíj bizottság megrendelésére készített interjúban őszintén vallott arról, hogy a közgazdász szakma hajlamos azt feltételezni, hogy az emberek érzéketlenek más emberek gondjaival, problémáival szemben, nem törődnek másokkal – különösen akkor, ha azok tőlük távol élnek. Duflo azonban szenvedélyesen hiszi, hogy az emberek igenis hajlandók törődni és foglalkozni egymással, és képesek empátiával fordulni egymás felé, még akkor is, ha ezer kilométerekre élnek egymástól. Ebbe pedig annak is bele kell férnie szerinte, hogy változtatunk fogyasztási szokásainkon. Sőt, ennek kellene az egyik legelső lépésnek lennie, amikor társadalmi felelősségvállalásról beszélünk (Transcript..., 2019).

Hivatkozások

- Banerjee, A. V., Banerji, R., Duflo, E., Glennerster, R., & Khemani, S. (2010). Pitfalls of participatory programs: Evidence from a randomized evaluation in education in India. *American Economic Journal: Economic Policy*, 2(1), 1-30.
- Banerjee, A. V., Cole, S., Duflo, E., & Linden, L. (2007). Remedying education: Evidence from two randomized experiments in India. *The Quarterly Journal of Economics*, 122(3), 1235-1264.
- Banerjee, A. V., Duflo, E., Glennerster, R., & Kothari, D. (2010). *Improving immunisation coverage in rural India: clustered randomised controlled evaluation of immunisation campaigns with and without incentives*. *Bmj*. <https://doi.org/10.1136/bmj.c2220>
- Banerjee, A., & Duflo, E. (2007). The economic lives of the poor. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 141-167.
- Banerjee, A., & Duflo, E. (2010). Giving credit where it is due. *Journal of Economic Perspectives*, 24(3), 61-80.
- Banerjee, A., & Duflo, E. (2011). *Poor Economics: A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty*. Public Affairs.
- Banerjee, A., Alsan, M., Breza, E., Chandrasekhar, A. G., Chowdhury, A., Duflo, E., Goldsmith-Pinkham, P., & Olken, B. A. (2020). *Messages on COVID-19 Prevention in India Increased Symptoms Reporting and Adherence to Preventive Behaviors Among 25 Million Recipients with Similar Effects on Non-recipient Members of Their Communities*. NBER Working Paper 27496.
- Banerjee, A., Banerji, R., Berry, J., Duflo, E., Kannan, H., Mukherji, S., Shotland, M., & Walton, M. (2016). *Mainstreaming an effective intervention: Evidence from randomized evaluations of "Teaching at the Right Level" in India (No. w22746)*. National Bureau of Economic Research.
- Banerjee, A., Chandrasekhar, A. G., Dalpath, S., Duflo, E., Floretta, J., Jackson, M. O., Kannan, H., Loza, F., Sankar, A., Schrimpf, A., & Shrestha, M. (2021). *Selecting the most effective nudge: Evidence from a large-scale experiment on immunization (No. w28726)*. National Bureau of Economic Research.
- Banerjee, A., Duflo, E., Glennerster, R., & Kinnan, C. (2015). The miracle of microfinance? Evidence from a randomized evaluation. *American Economic Journal: Applied Economics*, 7(1), 22-53.
- Banerjee, A., & Duflo, E. (2019). *Economics for Hard Times: Better Answers to Our Biggest Problems*. PublicAffairs.
- Barrett, C. B., & Carter, M. R. (2010). The power and pitfalls of experiments in development economics: some Non-random reflections. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 32(4), 515-548.

- Beaman, L., Chattopadhyay, R., Duflo, E., Pande, R., & Topalova, P. (2009). Powerful women: does exposure reduce bias?. *The Quarterly Journal of Economics*, 124(4), 1497-1540.
- Beaman, L., Duflo, E., Pande, R., & Topalova, P. (2012). Female leadership raises aspirations and educational attainment for girls: A policy experiment in India. *Science*, 335(6068), 582-586.
- Bertrand, M., Duflo, E., & Mullainathan, S. (2004). How much should we trust differences-in-differences estimates?. *The Quarterly Journal of Economics*, 119(1), 249-275.
- Chattopadhyay, R., & Duflo, E. (2004). Women as policy makers: Evidence from a randomized policy experiment in India. *Econometrica*, 72(5), 1409-1443.
- Cypher, J. (2021). *The Process of Economic Development*. Routledge.
- Csaba, L. (2020). A fejlődéstan apoteózisa (Közgazdasági Nobel-díj, 2019). *Magyar Tudomány* 180(1), 90-95.
- Deák, Á., & Ricz, J. (2022). A többdimenziós szegénység mérése: latin-amerikai tapasztalatok. *Közgazdasági Szemle*, 49(3), 389-412.
- Deaton, A. (2004). *Measuring Poverty. Princeton Research Program in Development Studies*. SSRN. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.564001>
- Deaton, A., & Cartwright, N. (2018). Understanding and misunderstanding randomized controlled trials. *Social Science & Medicine*, 210, 2-21.
- Doucoulagos, H., & Paldam, M. (2009). The aid effectiveness literature: The sad results of 40 years of research. *Journal of economic surveys*, 23(3), 433-461.
- Duflo, E. (2001). Schooling and labor market consequences of school construction in Indonesia: Evidence from an unusual policy experiment. *American Economic Review*, 91(4), 795-813.
- Duflo, E. (2012). Women Empowerment and Economic Development. *Journal of Economic Literature*, 50(4), 1051-79.
- Duflo, E. (2019). Esther Duflo on Management, Growth and Research In Action. Conversations with Tyler, 82. epizód, az interjút készítette: Cowen, Tyler, az interjú időpontja: 2019. november 12., <https://conversationswithtyler.com/episodes/esther-duflo/>
- Duflo, E. (2024, April 22). Rich World Owes \$500bn in Moral Debt to Poor Countries. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/2fa5787c-7139-405d-aecc-b07a493cb304>
- Duflo, E., & Saez, E. (2003). The role of information and social interactions in retirement plan decisions: Evidence from a randomized experiment. *The Quarterly Journal of Economics*, 118(3), 815-842.

- Duflo, E., Dupas, P., & Kremer, M. (2011b). Peer effects, teacher incentives, and the impact of tracking: Evidence from a randomized evaluation in Kenya. *American Economic Review*, 101(5), 1739-1774.
- Duflo, E., Dupas, P., & Kremer, M. (2015). School governance, teacher incentives, and pupil–teacher ratios: Experimental evidence from Kenyan primary schools. *Journal of Public Economics*, 123, 92-110.
- Duflo, E., Dupas, P., Kremer, M., & Sinei, S. (2006). *Education and HIV/AIDS prevention: evidence from a randomized evaluation in Western Kenya*. World Bank.
- Duflo, E., Glennerster, R., & Kremer, M. (2007). Using randomization in development economics research: A toolkit. *Handbook of development economics*, 4, 3895-3962.
- Duflo, E., Hanna, R., & Ryan, S. P. (2012). Incentives work: Getting teachers to come to school. *American Economic Review*, 102(4), 1241-1278.
- Duflo, E., Kremer, M., & Robinson, J. (2011a). Nudging farmers to use fertilizer: Theory and experimental evidence from Kenya. *American Economic Review*, 101(6), 2350-2390.
- Easterly, W. (2006). The Big Push Déjà Vu: A Review of Jeffrey Sachs's „The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time“. *Journal of Economic Literature*, 44(1), 96-105.
- Glewwe, P., Kremer, M., & Moulin, S. (2009). Many children left behind? Textbooks and test scores in Kenya. *American Economic Journal: Applied economics*, 1(1), 112-135.
- Kabeer, N. (2020). Women's empowerment and economic development: a feminist critique of storytelling practices in “randomista” economics. *Feminist Economics*, 26(2), 1-26.
- Labrousse, A. (2016). Not by technique alone. A methodological comparison of development analysis with Esther Duflo and Elinor Ostrom. *Journal of Institutional Economics*, 12(2), 277-303.
- Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 107, 407-437.
- McGillivray, M., Feeny, S., Hermes, N., & Lensink, R. (2006). Controversies over the impact of development aid: it works; it doesn't; it can, but that depends.... *Journal of International Development: The Journal of the Development Studies Association*, 18(7), 1031-1050.
- Meier, G. (1995). *Leading Issues in Economic Development*. Oxford University Press.
- Myrdal, G. (1968). *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. The Penguin Press.

- Ricz, J. (2013). Szegény(ségi) közgazdaságtan: a globális szegénység csökkentésének radikális újragondolása. *Köz-gazdaság*, 8(2), 222-224.
- Sachs, J. (2005). *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. Penguin Books.
- Seers, D. (1979). The Birth, Life and Death of Development Economics. *Development and Change*, 10(4), 707-719.
- Sen, A. (1990). More Than 100 Million Women Are Missing. *The New York Review of Books* 37(20).
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press.
- Sjaastad, L. A. (1962). The costs and returns of human migration. *Journal of Political Economy*, 70(5), 80-93.
- Szentes, T. (2011). *Fejlődésgazdaságtan*. Akadémiai Kiadó.
- The Royal Swedish Academy of Sciences. (2019, October 14). Their research is helping us fight poverty.
- Todaro, M., & Smith, S. C. (2011). *Economic Development*. Pearson Addison Wesley.
- Transcript... (2019). Transcript from an interview with Esther Duflo. *NobelPrize.org*. <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2019/duflo/159466-duflo-interview-transcript/>